

seivel, a II. világháború testet és lelket próbáló szörnyűségei, a „hova kell (lesz jó) állni”, illetve „kihé kell tartozni” állandó, fenyegető kérdéseivel, a háborút követő megtorlások borzalmai, majd kommunista diktatúra éveit.

Az értelmiségi sorsrajz mellett a regénynek még jó néhány fontos, kitapintható vetülete van. Érzékletesen, ugyanakkor tényszerűen tárja elénk egy életforma, a városi polgárság életének csődjét és ellehetetlenülését, amely a társadalmi átalakulások (tehát a szocialista világrend beköszönte) mellett belső tehetetlenségből is következik. Például a regénybeli Tatay család nyomban széthullik, rendje és kapcsolatai összeomlanak, amikor irányítója és összetartó ereje, Evelin asszony (Hodik anyósa) megbetegszik és meghal, hiszen az utódok, a következő nemzedék már nem örökölte a megtartáshoz és továbbéléshez szükséges jellemvonásokat; éretlen és értetlen e feladatokhoz, akár Hodik felesége, Klára. Vele függ össze a regény egy harmadik rétege, Hodik szerelmének és házasságának kudarc története. Az elbeszélő valójában ezzel támasztja alá, innen motiválná Hodik értelmiségi pályafutásának csődjét, nevezetesen, hogy a jobb sorsra érdemes, művelt és tehetséges tanár (majd lektor) családi életének boldogtalanságából kifolyólag fordul az italhoz, menekül kocsmázásba és korhelységbe. De épp a prózaformálás riporteri attitűdje miatt nem sikerül ezt lélektanilag hitelessé tennie előttünk. Az a néhány odavetett frázis, miszerint az asszony durcás, önfejű, rendetlen és végül hűtlen, csak a felszínes utalások rendszeréhez, és nem a finom árnyalás módszeréhez tartozik. Ugyanígy sikkad el a regénynek az a rétege is, amelynek az apa, illetve a testvérek közötti irodalomszemléleti nézetkülönbséget kellene ábrázolnia, mintegy a korszak irodalmi törekvéseire és vitáira is fényt vetve. Az apa és idősebbik fia, illetve a fiatalabb testvér vitája a modern regény mibenlétéről ugyanis úgy hat, mintha olcsó regényeken edződött háziasszonyok vitakoznának újszerű irodalmi kérdésekről a dilettáns olvasás minden tényét felsorakoztatva: idősíkok felbontása, egyoldalú körmondatok, modern nyavalya, úri huncutságok, érthetatlenség . . .

Hornyik György regénye az elbeszélői közlések és a párbeszéd regénye, amelyből szinte hiányzik a leírás, a lelki vonásokat bemutató-kifejező belső beszéd, monológ vagy szereplői önvizsgálat. Olykor épp emiatt válik az olvasó számára tovakodóvá, magyarázó (sőt: szájbarágó) jellegűvé. Viszont: tartja magát ahhoz, amit elvként ki is mond az irodalmi mű értéktényezőiről. Lineáris cselekményvezetésű regényt alkot, világos szerkezetet és kristálytiszta mondatokat.

BENCE Erika

SZABADTÉRI SZAKRÁLIS EMLÉKEK

Liszka József: „*Szent képek tisztelete*”. Dolgozatok a népi vallásosság köréből. Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 1995

Nagyszerű és szép könyvet jelentetett meg Liszka József szlovákiai magyar néprajzkutató, amely az újdonság erejével is hat. Ugyanis könyve az első összefoglaló híradás a szülőföldjén, a szlovákiai Kisalföldön a népi vallásosság körében végzett kutatásokról.

Természetesen nem Liszka e téma egyetlen vizsgálója abban a térségben, s a szerző meg is nevezi honi társait a kutatásban: a jóval előtte járt Thain Jánost, majd a kortársak közül Csáky Károlyt, Marczell Bélát, Dániel Erzsébetet.

Liszka József könyvében a *népi vallásosság* kifejezés alatt „a hivatalos, jelen esetben római katolikus vallás népi gyakorlatát” érti, s annak „elsősorban a szakrális kisemlékekben megtestesülő formáit” kutatja. Már bevezető soraiban egy fontos terminológiai kérdést vet fel a tudományszak megnevezéséről: vallási néprajz, vallásos néprajz vagy szakrális néprajz? – kérdezi, míg könyve alcímében a *népi vallásosság* definíció szerepel, hasonlóan a mi vajdasági gyakorlatunkhoz. Tájékoztatóul jegyzi meg, hogy náluk „a szlovák néprajztudománynak gyakorlatilag a mai napig egy teljesen elhanyagolt területéről van szó”. Ehhez csak azt tehetjük hozzá, hogy a jugoszláviai helyzet is hasonló, szinte azonos, és már-már nekünk, vajdasági magyar folkloristáknak kell megtalálnunk a szerb terminus technicust: narodna religioznost, narodni sakralizam? Bár Dušan Banić könyvének címe: Narodna religija u 100 pojмова (Beograd, 1991), csakhogy ő inkább a népi hiedelemvilág dolgaival foglalkozik, a jeles napok szokásait rögzíti.

Középkori mágikus szokáscelemek emlékeit vizsgálni ma is létező román kori templomi portálékon rendkívül izgalmas lehet, amit mi, vajdaságiak, sajnos nem tehetünk meg idehaza, hiszen szinte csak török utáni építészeti örökségünk van. A templomajtót övező falakból gyűjtött „jótékony” kőpor a szentelmények sokaságában ritka jelenség, de Liszka példás kutatókedve felfedte ennek korai magyar említését, valamint európai (német, olasz, lengyel) párhuzamait is.

Szintén szakterminológiai fogantatású dolgozata *A képoszloptól a kápolnáig*, melyben megkísérel megadni a sokunk által vizsgált szabadban álló szakrális kisemlékek (sakrale Kleindenkmäler) tipológiáját és helyes megnevezését, természetesen felvontatva az eddigi magyar (és már nyelvű) kísérleteket. Liszka kategóriáival jócskán egyetértve megkérdezem, hogy a szűken értelmezett képoszlopok között vajon hova sorolná a Nyugat-Bácskában (Kupuszina, Doroszló stb.) honos, a ház téglakerítésébe épített fülkét (képpel vagy szoborral, s a fülke alatt dedikációval), melyek nem oszlopok, s a helyi szóhasználat szerint, akárcsak Limbacher Gábor írja: kápolna, sőt káplonka a nevük (bár ugyanígy nevezik a szabadon épített oltárkép-oszlopokat is). Liszka illusztrációinak zömét ez esetben a Wolfgang Bernhauer által egy linzi szakfolyóiratban közreadott minták adják, s ezek például a mi dél-alföldi vidékünkön jobbára ismeretlenek. Pedig ha általánosan elfogadható terminológiai jegyzéket akarunk készíteni, akkor az az egész magyar nyelvterületen legyen érvényes! Ez a magam hozzászólása a vitára bocsátott javaslatához. Persze, honnan tudhatná a révkomáromi kutató, hogy a Bácskában mi minden található, ha erről eddig nem írtak. S ez, természetesen, fordítva is érvényes. Majd ha nekünk is lesz egy magyar *Das Kleindenkmal* című és profilú szakperiodikánk, akkor bizonyára meg is állapodunk a fenti kérdésekben. Csakhogy lesz-e? És hány országból toborozza munkatársait? Megannyi kérdés, sok-sok feladat, meg a mindig sürgető idő.

A Kürt község területén található szakrális szabadtéri emlékeket veszi számba a szerző másik dolgozatában: a Szent Antal-képoszlopot, Nepomuki Szent János szobrát, az eredetileg egy faragott oszlopon elhelyezett, de mára csak egy élő fára erősített faromás

Tövisés Krisztus-olajnyomatot, a szintén fára akasztott Mária-házat, a sok út menti keresztet, az adományokból épített Mária-kápolnát, a dombtetőre épült Szentháromság kápolnát, „amely a helyi hagyomány szerint *emberi csontokra van építve* (tudniillik a népnyelv úgy véli, hogy a török időkben itt kaszabolta le a pogány a falu népét, s itt vannak a régi kúrtiek eltemetve)”, valójában pedig egy Árpád-kori templom temetőjéről lehet szó. Mindezeknek a faluközösség életében betöltött szerepét is vizsgálja a kutató.

Négy védőszent (Vendel, Orbán, Donát és Kristóf) kisalföldi kultuszát bemutató tanulmányainak eredményeit a köztéri szobrok elterjedése, állíttatásuk indokai és ideje tükrében összegezi, sok illusztrációs anyag segítségével, melyeknek fontosságát külön hangsúlyozza a szerző. Teljesen igazat kell adnom Liszka Józsefnek e téren (s itt a magam dolgozatainak hiányosságait is be kell látnom), hiszen fotók nélküli értekezés vizuális élményt is nyújtható emlékekről nem lehet teljes. Kár viszont, hogy e szép könyvben a festett, helyben használt és kedvelt színekkel „ékesített” szobrokról nem hozhatott színes dokumentumokat, mint például a címoldalon. (Ilyen igény esetében bizonyára meg sem jelenthetet volna a költséges nyomdai kiadások miatt.)

A pásztorok és jószágtartó gazdák védőszentjéről (Szent Vendel) ötvenhárom leírást ad (hatalmas anyag!); a szőlőtermelők védőszentjének (Szent Orbán) emlékeit szőlőskertekben, borospincék közelében találta meg, melyeket, ha rossz volt a termés, esetleg meg is büntethettek. A kultusz gyökereit keresve megállapítja, hogy azok „feltehetően a Kis-Kárpátok, a Nyitra-vidék (Hauerland), ill. a honti német telepések körében kerekedtek”; Szent Donát pedig a jégeső, zivatar, villámcsapás ellen védő szent, akinek a vizsgált területen „mind ez ideig egyetlen emlékére sikerült csak rábukkanni, mégpedig Perenden”. Adalékként e szent tiszteletéhez hozzátehetjük, hogy a nyugat-bácskai Prigrevica-Szentiván, egykori német falu templomában (mára a kupuszina templomba menekített) volt egy szép, tiroli típusú Szent Donát-szobor, jobb kezében a villámcsapást jelképező lánggal. Szent Kristófit a vándorok, útonjárók, napjainkban pedig az autósok tisztelik védőszentjüként. Az egykori felfogás szerint „aki Kristóf képét meglátja, az azon a napon nem halhat meg”, innen eredt népszerűsége az utazás veszélyeinek kitett emberek körében. Ábrázolásai a magyar nyelvterületen mégis ritkák. Újabban az autósok kultusztörtéjén (mifelénk a műszerfalon) tűnik fel alakja.

Különös templombeli emlékei a népi áhítatnak az öltöztetős Mária-szobrok, melyekből a komáromi Szent András-templomban található frja le Liszka. Napjainkban többen is foglalkoznak e szoborfajttával, s mi is láttuk Töröktopolján 1996 őszén, sajnos ruhái már elpusztultak, csak öltöztethető figurája maradt meg a szépen felújított bánáti kegytemplomban.

Liszka József könyvében a szabadtéri szakrális emlékek dokumentálása és megőrzése kapcsán leszögezi, hogy „széles társadalmi és kutatói bázisra épülő adatfeltáró munkát kellene elvégezni”, ezekkel kapcsolatos levéltári kutatásokat folytatni, hogy hiteles képünk legyen vallásos és népi kultúránk ezen érdekes és értékes emlékeiről, melyeket természetesen a műemlékvédelem szakértői istápolhatnának: dokumentálva, helyreállítva, védve.

A könyvet a témával kapcsolatos gazdag irodalomjegyzék teszi hasznosabbá.